

Di Welatê Zembeqê Gewir de

Nivîsevan
Grîgorî Petrof

Wergerandok
Qedrî Can

{ pêşgotin }

Berî pênc salan bi teşwîq û himeta Duktur Ehmed Nafiz beg min ev kitêb wergerand zmanê Kurdmancî. Min hêvî dikir ku rojekê perên çapê pêda bikim û vê kitêba yekta ji milletperwerên Kurd, nemaze ji xortên nuh re berpêş bikim. Lê muxabin, heta îro hêviya ku min dikir xuya ne bû...

Min dît ku sal mîna şîpa avê di herikin û kaxetên ko min li ser wan nivîsiye, hêdî hêdî dirizin û kurm û mişk wan dixun... Ji aliyê din meriv mirin û mayîna xwe jî nizane, ez tirsiyam ku piştî xebat û westandineke ne hindik hêviyamin ne çê serî; nivîsandinê min yan wenda bibin û yan jî birizin. Ji lewra, di vê rojnamê de bere bere belav dikim. Heke Xwedê li hev anî rojekê dibe kitêb û tê çapkirin jî. Ne hewceye ko ez pesnê vê kitêbê bikim... gava xwendevanên me bixwînin evê bizanin ku ji bona milletê me çiqas bikêr e.

Hêviya min ev e ku milletperwerên me ji dil û can bixwînin û jê îbretê bigrin...

Qedrî Can

Ji dîrokê ibret

40-50 î sal berê, li Mosqiwayê di dîwarên koşkek ji koşkên dewletê de, ji nişkave qelîştekan mezin xuya kirin. Ev qelîştekan ji bingeh hetanî banî dirêjbûyî didan xuya kirin ku koşk ewê ji nişkave hilşe; her çî kesê der û hundurê xwe bipeçiqîne.

Muhendis hatine, li sebebê van qelîştekan geriyane, çend cih ji dora bingeh vekirine paşê dîtine ku ev koşka Mosqiwayê ya mezin û kargir riziyaye û pûç bûye; ko dike hilşê, di zemanê xwe de li ser bingehê darîn hatiye ava kirin.

Gava dest bi çêkirina wê koşkê kirine, dîtine ku zemînê wê pûç e. Ji lewra li ser wê, singên stûr daçikandine û li ser singan jî, ji kevirên mezin dîwar danîne.

Wê gavê, bi awayê wî zemanî, ev bingeh, tişteki zexm bû. Bi rastî ji dîwarên vê koşkê bi salan kevnar bû bû. Lê çiqas zeman derbas bûye, ewqas jî, ji te'sîra xwe kêr ne ma ye; ew diregên stûr, di bin axê de, riziyane.. Ji lewra bingeh

şemitiye; terk û qelîstek li dîwarên wê xuya kirine...

Muhendisan gotibûn: Emê li hember vê talûkê çî bikin! Gelek fikirî bûn.. Paşê dev ji hilşandina koşkê berdan; ji qoziyan ve, bingeh vekirin, hêdîhêdî singên riziwayê derxistin, li şûna wan, kevirên granîtê xurt danîn, bi vî awayî bingehê koşkê guherandin û nuh kirin... Êdin, ev koşka kevin, li ser bingehê nuh dima... Bi xebata muhendîsên bi heş, hêja, ew koşk îro hêj xurt e û bê talûkeye...

Dîroka dewletan, jiyîn û mayina miletan jî mîna koşka Mosqîwayê ye; Bingehên Nîzamên dewletan, awayên îdara wan, her çiqas qenc hatibe dîtin jî, niha ew bingeh û awayê îdareyan qels buye; bêkêr maye..

Gotineke bav-pîran heye; dibêjin: *Civatên nuh, bixwe re stranên nuh tînin..* çiqas roj derbas dibin, ew qas jî tovê însên têne guherandin û nuh dibin. Her bablîsk (qirn) bi xwe re fikren nuh, daxwazin nuh tîne. Ji wan re rastiyên kevnare, usûl û adetên derbasbûyî, bi kotekî nayê qebûlîkirin.. Ji tovê nuh re rêz û xezên nuhtir, bingehên qewîtir divê...

Miletê xwedî mezin be, mezinê wan bi heş bin, dev ji tiştên kevn berdidin; da ku rê nedin

hilşandinê; ava û tevgêrên xwe hêj bêtir bi hekîmanî, hêj bêtir bi adilanî çê dikin... Lê li hinek welatan, peyayên hukûmetê, terbiye û tevgêra millet fam nakin, yan jî naxwazin fam bikin. Hingî dîwarên koşka dewletê xerab dibe, li hawir dora wê qelişteke pêda dibin û her ke diçe, kûrtir dibin, kes guhê xwe nadinê.. Ji bona vê yekê ye ku pêkhatina dewletan bi rû çiqas zexm û qewî xuya bibe jî, ji bo hilşandinê û xerabbûna wê pêkhatinê divê meriv heyret ne ke... Îrana kevin, ew Rûsya mezin zîr û zeber bûn; Almanya Bismarqan û Wilhelman jî xana xerab bû, çû..

Di kitêbên muqedes de tê gotin: Di zemanekî de, di dîwarên seraya hukumdarekî zalim û qahirde pirsên ji agir nivîsî hatine dîtin: (MANETE-KEL FARESÎ). Kesî mana wan pirsan fam nekiriye. Danyalê hakim ev pirsên ha wisan tefsir kiriye: (Ev nivîsana agirî xeber di de ko ewê pirtiştekî mudhîş çê bibe; mana wan ev e ko dewleta kevn êdî xurtbûna xwe ya jîyînê wenda kiriye, bivê-nevê ewê xerab û kambax bibe..).

Împratora Romayê, Doqa Alba û selteneta wana Îspanyayê... hukumdartiya Lûiyê panz-dan li Fransayê.. Rûsya Romanofan.. Almanya Hohenzolleran, Awistirya Habsbûrgan.. bûn qurbanêvan fecaetan. Dîrokê, ji bona wan, hukmê xwe da: (Mane tekel fares !)

Van mes'eleyan bi ehmiyet bifikirin; mîna kurmû kêzikan di nav heriya derd û kulên xwe de ve negevizin. Li şûna vî tiştî, nuhkirina bingehê dewletê, ji wê şunda li stendina terbiya millet bifikirin..

Dîrok, her wekî encam û fecaeta hinek dewlet û miletan dinivîsîne, ji bona bilind bûn û pêşveçûna gelek dewlet û miletan jî rûpelên zengîn û rengîn vedike..

Dîroka, ilmekî wisane ku: însanên mîna keriyê teban (heywan), ji jîyina gêrik û moriyên bê şîûr xelas dike û ji wan re jîyineke qenc dide xuyakirin û bi çî awayî meriv xwedî hezar sen'etî dibe; xurtkirina tebayên dewletê; terbiya civatên millet nîşan dike.

Merivên qehreman û milet

Hinek dewlet buliranê ecêb derbas dikin, yan jî yekcar tebah dibin. Hinek miletên din jî, jîyina xwe di nav rindbûneke hakimaniê pêk tînin. Divê ne tenê hukumdar, wezîr û meb'ûs bi van her du mîsalan ve bendewar bibin; gerek efradê milet jî, yek bi yek bala xwe bidinê...

Divê jin û mêr, xort û pîr, gundî û bajarî, yên biheşê xwe, yên bi destên xwe bixebitin... giş li van tiştan bifikirin...

Xurt bûn û qelsbûna dewletê, şûnde mayin û pêşveçûna miletan ne tenê ji zanebûn û nezanebûna serekan pêşve tê, na... çiqas ew serek zana û nezan bin; çê, ya neçê bin, qehreman, ya zalim bin her yek ji wan, ayîneya miletê xwe ye: qopya giyanê qewmê xwe ye. Ew, ji nav koma xelkê xwe derketiye.. Milet, çawa bo, serek jî ew e. Ji bona vê yekê ku dibêjin: Her milet, îdareyeke layiqê xwe dibîne.

Ez hêvî dikim, hûn ji min re destûrê bidin, ezê li ser vê rastiya ku ne hatiye naskirin bi sekinim û hêj çêtir bidim ronîkirin... çima ku ev çîroka dîroka dîrokî û felsefî jî berê de hatiye

gotin û liser wê gufte-gu çê bû ye. çîrok, ev e; Dîroka miletan, kî di afirîn e? Hadîsên mezin ku di navdewlet û beşeriyetê de çê dibe, kî pêşve diajo? Kî tevdigerîne? Cihê cihê ferd çi dikin? Gelo herwekî mutefekirê Ingilîz bi navê **Carlyl** gotiye, evpêşve ajotin û tevgerî bi destên qehremanan yan bi xeyreta efradê millet giyan û bi sayeya germiya canê wan çêdibe? **Carlyl** bûye hevalbendê fikra ewelî û ew ispal kiriye. **Lef Tolstoy** jî fikra paşîn mudafe'e kiriye. **Carlyl** di kitêba xwe ya bi navê (Qehreman, û di dîrokê de qehreman)de, mezhebe qehremanan (Cult) û çanda qehremaniyê (Culture)ê belav dike...

Bi gotina **Carlyl** be: millet mîna tebeqake kîlê ye; heke ne keve destên sen'etkarekî, tim bê şekl û bê hereket dimîne. Lê sen'etkar û qehremanê mîna Cezzar, Napolyon, Petroyê mezin, Soqrat, Mehemed... derkevin, karin vê kîlê bixin desten xwe û ji wê her tiştî û her şeklê çê bikin...

Cengîz-xan, ji nav kaşê Asiyayê bi milyonan însan berhev kir û da dora xwe; çîn, Hindestan, Îran, Rusya kevn giş kir bin destê xwe. **Peter Amiyenskî**, ji bona Qudsê ji destê muslîmanan bistîne Ewrûppa qatolîk giş rakir ser lingan. **Martin Luther**, refermasyon çêkir, Neron û Kalîgolan Roma kevnar bin ax kirin. Siyaseta Bismarq û Hohenzlern Almanya hejandin.

Xulase, yên dîroka miletan û heta dîroka beşeriyetê giş çê dikin: kesên bi heş, zeka a xwedyê quweta manewîn in; ew kes jî; qehreman in. Ramises; Romolos, Themistokl, Luther, Bismarq û ên mayîn jî ev kes in.. **Lef Tolstoy** jî, yekcar 'eksê vê fikrê derpêş dike; û dibêje: (yên ku jiyînê di afirînin û armanca hadîseyan xêz dikin û reng û karaktêrê wan didin, ne Napolyon in... Koma milet bixwe ye. Ji aliyê din **Tomas Carlyl** jî; dibêje: koma milet mîna kaya rizyayî li ser axê rijîya ye, merivê mezin, ji ezmanan dikevin, vê kayê bi hev didin girtin...!

Koma milet didin jîyan-din.. **Lef Tolstoy**), lewhakî din teswîr dike û dibêje: (Bifikirin, ku di deryayê de, germiyek mezin, bi rê dikeve, li pêşîya germiyê av, mîna şirîtekê, direve.. Kî kane bibêje ku ev şirîta avê, germiyê li pê xwe di kişîne? Aşîkar e ko ev herikandina avê ji ber paporê çêdibe û ji ber wê direve... esil quwet di paporê de ye.. **Tolstoy**, wisan dibêje: di miletekî de quweta hereketê pêda bibe û bimeşe, ew ji xwehereket dike bera ava pêşîya xwe dide; ji nav xwepeyakî dibijêre ko ew peya, jiyîn û mêla miletîfade dike.

Xwedyê çîroka *Ceng* û li hev hatin ê **Lef Tolstoy** heke fikra **Carlyl** ya birûsk û mêranyê

qebûl bikira ewê wisan bigota: Belê, merivê mezin: qehremanek e.., birûskek e.. Lê koma millet ne tebeqake kîlê ye, ne jî kaye ke riziyayî ye. Ew, xwediyê wê birûskê ye ku ji nav xwe çê dike.. çiwextê ewrek, yan gelek ewr bi elektrîkê tije bin, birûsk, bixwe çê dibin...

Heke di ewr de electirîk tune be; birûsk jî çênabe... Ewrê ku ne ji mija avê bin nacivin...Milet jî wisan in.. Heke di millet de mezinatî û mêrxasîtî hebe ji nav millet birûsk çêdibe ûqehreman der dikevin...

Bi nêrîna pêşîn ev her du nezeriyê mîna zidê hev xuya dikin. Ji nav wan divê yek bê bijartin. Gelo **Carlyl** rast dibêje, yan **Tolstoy**? Evzidiyeta di nav her diwan de tiştê eşkere ye.. Ya rastî, nezeriyên wan ne 'eksê hev in; Ev her du rastiye tamam dikin. Ne lazime ku meriv bêje; Ya **Carlyl** ya **Tolstoy** rast dibêje... Her diwan jî rastgotine... Her du, mîna ruyê peran e, her yek ji wan nîvekî rastiye ye .

Qehreman, xelkê di înin heyecanê .. Lê wan, bi heyecan û guriya agirê ku ji millet standine, dişewitînin.. Her wekî em edesakê bêxin deste xwe... edese wisan çêbûye ku, çiqas ronayî di nav saheyekê de belav bûye, di yek nuqtê de dicivîne..

Ji civîna hezar tîrêjên rojê nuqtake ronî diçirise: ev nuqtaya bi heraretê xwe, tiştên mîna kaxed, ka û êzingan dişewitîne... Kevir, cam û hesinî germ dike.

Her mêrxasê miletekî jî mîna edesekê ye, ew, di şexsê xwe de, quwet û weziyetên millet dicivîne û bi wan quwetan giyanê xelkekî bi milyonan vêdixe.. Lê heke hewa bi ewr be, ji tîrêjên rojê bêpar be, wê gavê tu edese nikare hebek berf bihelîne û nikare dilopek av germ bike ...

Penîrê Îswîçrê, tenê ji çêlekên serê çiyar tê girtin û tê çêkirin... Merivên ku ji nav zeman û milletên muxtelîf derketine jî wisa ne. Ev, mîna bihna çîçekên milletên nuh bişkivîne, xweş e...

Napolyon, ne ji çîna kevn a sulhperwer, lê ji nav Frensa derketîye.. Îngiltere, Darwîn xwedîkiriye. Wî jî bi navê **Şerê jiyînê** nezeriyak berpêş kiriye. Rûsya jî Tolstoy aniyê meydanê.

Ev, di her zemanî de, di her cîhî de wisan e; yê kû Almanya kir şerê mezin, ne Wilhelmê diwim bû.. Lê rûhê Almanyê xasib û cengawer bûye; îfadeya Wilhem, Bîsmarq û Hîndenboraxan Nêron û Karaglan Roma kevn xerab ne kirin...

Her millet merivê bikêr tîne ser makîna îdareya xwe; gava yek ji wan tê ser kar, didin dû hal û sewiya millet a manewî. Di millet de tiştêkî civandîyê hêja heye, tune? Yan tê civandin? Heşê millet, wîcdanê millet bilind dibe, nabe? Yan dirize jehirdayî dibê? Bi jîyîneke kêr û sefîl heba dibe, diçe?

Di vir de, karaktêrê her yekî ji me, awayê xebata her yekî ji me tê gotin. Em, di nav welatê xwe de, çi dikin. Di ser encama milletê xwe de çi rol (wezîfe)ê distînin.

Li deryayê jêrîn çend giravên mircanan hene..Mircan ji kilsê çêdibe. Tebakî biçûk, bi navê popîp, ji hundirê xwe tiştêkî îfraz dike.. Kes bîr nabe ka ji vê îfrazatê, bi zeman ve, giravek çêdibe. Heta li ser van giravan însan jî bi cî û war dibe. Wekî din, dîsa li welatê jêrîn mûrînine biçûk pêdadibin ku ev mûrî ji bo însanê wî welatî afetek e. Malên wê derê teva hûrmûrê wan gişî dixwin..û însan mecbûr dibin ko ji ber wan hîcret bikin...

Vêcar em bêne ser hal û ehwalê welatê xwe; Xebata me ya di nav welêt de çi ye? Berê vê xebatê li xerabkirinê ye, ya li avakirinê?

Em, karin welatekî biçûk û feqîr nîşan bidin ku refah û bextiyariya welêt, şeref û rûmeta

mileta bi vîna xelkê wê vê girêdaye.. Ew welat xwedyê du milyon serî (nifûs) Fînlanda ye ..

Fînlanda li bakurê Ewrûpayê ye? Îqlîmê wê hişk e. Pir caran, bi mij û dûman e. Di buharê de, av û axa wê qeşa digire. Ji tebaxê serma dest pê dike. Zêmînê wê jî bêkêr e; pir cî hene ku bi zinarên granîtî hatiye girtin. Di nav welêt de binavê maden tiştêk nîne; Cot û çandinî pir bi dijwarî çêdibe. Xelkê wê jî tu caran bi temamî serxwe bûn (Îstîqlal) ne dîtiye. Her car hinekan, li serwan, hukum kirine. Miletê fîn ji xwe re **Suom** dibêjin... Ji welatê xwe yê nazenîn re jî **Suomî** yan çîrav..

Dîroka Suomî

Min; Fînlanda gelek caran ziyaret kir...di her aliyê welêt de geriyam...di bajarên mezin de, di nav çiya û golan de mam.. min her tiştên wan dît..lîsk û jiyîna wan, roj bi roj, temaşe kir. Bi rastî, min saz û stranê wan, edebiyat, resamî, tiyatiro, û mîmariya vî milletî teqdîr kir, ji dil dibêjim, ku herçiqas di ber wan de derbas dibûm, heyreta min bêtir dibû. Di her gera xwe a dawî de, min ev milletê bakurî, biçûk û bêdeng teqdîr û tehsîn dikir. Di jiyîna milletê Fîn de du tişt hene ku bikêrî nivîsandinê tên:

1-Miletê Fîn, hetanî serdestiya Êris, yanî heta sala 1917 jiyîna serxwebûnê ne dîtiye.

2-Vî milletî, merivê mezin ên yekta ne anîne meydanê, medeniyet û hirsê Fînan, tenê ji xebata ferdên millet pêk hatiye ..

Miletê Fîn, di nav bera rojhelat û bakurê Rusyê, di quncika dawî de, dimîne. Ji aliyê din bi **Îsweçê** ve yek-sînor e. Heta sala 1811 milletê Fîn, di bindestê Îsweçan de bû; muameleya Îsweçan li ser Fînan, wê gavê, mîna muamela Awistiryaya ku li ser Sirbê Bosna Hersek û Voyvodînê bû... Yan jî wek muameleya ku di zemanê serdestiya

Turkan de, Rûnan li Bulxaran dikirin. çiqas hukûmet û quwetê îdarî; ticaret û fabriqe, dibistan û kilise hebûn.. di destê Îsweçan de bûn. Mamûrên îdarî, hakim û zabitan, mamoste û rehban giş bi destê Îsweçan dihatin bijartin. Îsweçan, xwe bi medenîyeta xwe, dinepixandin. Bi çavekî nizm û kêr li xelkê Fîn dinêrîn û bi wî ayî jî ev diêşandin. Xelkê Fîn bi heqên xwe ên siyasî, mîna Îsweçan bûn. Lê bi fikr, îqtîsad bûn. Ev halên ha liser pêşve-çûna çanda milletê Fîn pir tesîr kiri bû; ji dawiya bablîska **18** ve heta sala **1810** î, (çand)hirs a Fînan, mîna çîçeka di nav mexzeneke bêhewa, jar û çilmisî bû. Wê gavê Fînan ji hinek xwendin û nivîsandin pêve tiştek nizanî bûn..

Di sala **1808** de, di nav Ûris û Îsweçan de şerek çê bû; çarê **Aleksandir** ê ewil, teva leşkerên xwe nîve Fînlandayî xist bin destê xwe, paşê, di bajarekî Fînan (Borago) de (Seyin) yanî civateke qewmî, ji Fînan vexwend û ji wan re ev pirs kir:

Ûris, ewê, ji we re serxwebûneke hundurî (Îstiqlalekî daxilî) bide.. Hûn vê îdareyê dixwazin, yan îdareya Îsweçan?...

Mumesilên Fînan, bi dengekî, îdara Ûrisx westin.. Li ser vê yekê çar **Aleksandir** sond xwar ku ewê li ser gotina xwe bimîne.

Îdareya Ûris, ji bo her du aliyan jî, çêtir bû; Fînlanda bi xwe welatekî feqîr e. Hindistan û Misir ji bona Ingilîz bi kêr in.. Lê tu kêrbûna Finlandayê ji bona Ûris re nîne. Fînlanda jî mîna Qefqas, Qirim û Turkistana Rusyê ye.. Ji girtina Finlanda Rusya, tu fêda madî û îqtîsadî ne dîtiye. Lê ji alîkî din, ji Rusyê re bi kêr hatiye; ew jî ev e:

Payetextê Ûris, bi çar saetan ji Finlandayê bi dûr bû; rojekê ji rojan, dijminê Ûris, kanî bûn xwe bigihînin Finlanda û ji wir payitextê Ûris tehdîd bikin. Ji ber vê yekê, îstîla Finlandayê, ji bona parastina payitext bi kêr hatibû dîtin. Ji aliyê din, Finlanda jî, bi standina heq û serxwebûna xwe kêfxweş bû.

Piştî serdestiya Ûris; gelek ji xelkê Îsweçê ...li Finlandayî... mayîna xwe, xwestin. Lê ne mîna berê bi hakîmanî û efendîtî.. Vî xelkî jî ji bona pêşveçûn û bilind bûna welatê xwe ê nuh, ji dil, dest bi xebatê kirin. Berê, yên di vê rê de dixebitîn, hindik bûn... Wê gavê Xweda Mamostaû Rahibên Finlanda, ewqas hindik bûn ku bi tiliyan dihatin jimartin. Lê vî halî, quweta

mune-werana a manewî ne dişkand... bêtir û zêdetir dikir.

Senelman

Hêj di saxiya çar Aleksandirê Yekemîn de, merivek bi navê **Senelman** serekê civata çand(kultur)a Finlanda bû. Ji ber vê yekê em hebekî behsa dîroka jiyîn û xebata wî bikin:

Yohan Vîlhelm Senelman, di 12ê gulanê, sala 1806 de, li Stokholm, hatiye dinê... û di çare Temûza sala 1881 de li **Dancarbî** miriye.

Ev Camêr, alimekî mezin, feylesofekî kûr, siyasîkî dengîn bû... Lê hêj bêtir, di pêşve-birina çanda qewmî û mamostetiya ku ji xelkê re kiriye, bi nav û deng e.

Senelman û hevalên wî, bere bere, bi xebatên xwe, welatê xweyî bi hezar û yek çiravî kirin **WELATÊ ZEMBEQÊN SPIÎ**.. Ev lawê Finlandî, hetanî sax bû, xwestiye vê rastiya hanê, bêxe serê welatîyên xwe: Finlinda: her gav di bin tehlûka îstila Êris û Isweçan de ye... Ji bona li berxwedayin (muqawimet) a van dijminên mezin û xurt divê em bi çand (hirs) a xwe ji wan bilindtir bin...

Senelman, rojnameyek bi navê **Sayma** derdixist. Di wê rojnamê de, tim ji welatîyên xwe re ev gotin dikir: (Kînga mîletê me yî biçûk, ji mîletên cîranê xwe yên mezin bi medeniyet pêşdetir bibe, hingî tehlûke namîne, ...

Fînan, bi salan ve, ji bona pêşveçûn û bilindbûna çanda mîletê xwe xebitîne... û îro, ji gelek mîletên Ewropî bêtir xwediyê medeniyetê bû ne. Edî, li kêleka cîranê xwe yên biçûk û mezin xwediyê, huquq, serbestî û serxwebûnê bûne û tu tirsaw wan ji tiştê ne maye.

Senelman, di nav minewerên Finlanda yê nuh de tîmsalek e: vî Camêrî çend mamosta, papas, û ebûqatan, ji bona belavkirina mearife, mîna xaçparêzan (ehlê selîb) seferber îlan kiribûn. Wî hewalên wî digotin :

(Minewerî, ne ku kinc û serpoşên modayê li xwe kirine... Koma mineweran, mîna heşê mîlet e. Mîlet, hûn ne dane xwendin ku hûn piştî xwendineke qenc, herin li çayxane û meyhaneyan rûnin, li ser masan isqambîl û domîno bilîzin... Yê wisan dikin minewerê zingarî ne... Yê xwenda, deyndarê înkîşafa heşê milî, deyndarê hişyarkirina wîcdanê welatî, deyndarê xurtkirina vîn (Îrade) a qewmî ne ...

(Ji gundiyan re, ji palan re, ji tebeqa nizim re awayê jiyînê nîşan bikin... da ku millet, qiwet û parastina jiyînê qenc fam bike. Di welatê meyî bejî de, ji her gundî û paleyî re jiyîneke hêj hêsanîtir, hêj sihîtir, hêj maqûltir bidin zanîn...Millet, hînî xebatê bikin; bi wan, wargehê erzan û mutewazî bidin çêkirin... Ji bona parastina siheta wan, û zarokê wan, şîretan li wan bikin... Ji wan re behsa maleke bextiyar bikin... da ku jin û mêr û zaro, çawan li hemberê hev bi xweşî dijîn; mezinekî rina zarokan bi çî awayî dibe, bizanin. Jimilet re bidin zanîn ku; her kar divê di zemanê xwe de çê bibe... nîzam û întîzam, di her tiştî de lazim e. Wan, hînê îtaeta huquqê kesan bikin... û di van tiştan de, hûn bi xwe, ji millet re bibin nimûne... Di nav wan de, di nav qewmê xwe de bibin murebî.

Welatê Suomî mala xwe, milletê Suomî jî kufletê mala xwe bizanin. Bira bê bîra we ku, ezingvan, rêncber, û jinbiyên welêt: welatîyê we ne... pismam û birayên we ne.. Terbiyekirin, pêşvebirin û bilindkirina wan, li ser we, wezîfe ye. Ji bîr me kin ku, nezanîn, bê marifet serxweşî, nexweşî û sêfiliya millet, ji we re şerm e, ji we re kêmanî ye ...)

Evan pênc, şeş mamoste, mamûr û tuxtorên Fînî, ji mineweran re tim wisan digotin û bi vî

awayî dinivîsandin... Di nav wan de ê dilşewattir û bi agirtir **Senelman** bû. Zivistanê bi çarux, havînê carna bi kelekan, carna jî xwas, ser û berê welêt di geriya û xelk îrşad dikir. Li çiyên û newalan, li ku derê merivek bidîta, bi wî re, dûr û dirêj dipeyivî, kitêb belav dikir, edresa wan distend; reşbelek dişandin û reşbelek dişandin û reşbelek di stendin.. Senelman, tu ciyê tarî bê ronayî ne dihişt. Tim wisan di got: Ji bo navdana welêt... du, sê co ne bes in... Kîjan quncika dûr be, ji wê re ava gol û kaniyan gerek e. Tîbûna manewiyeta millet jî wisan e. Divê li her dere kaniyê bi can hebin ku millet tî nemîne.

Senelman, merivên bi heş li ku bidiya, ew hişyar dikirin, heşê wan vedikir, bi wan re muxabere dikir... Reşbelekên ku dihate şandin, li ciyekî diçû ciyekî... bi wî awayî, ji gelek kesan re dihatin xwendin... Senelman di reşbelekên xwede, hinek tekdîr, hinek jî teqdîr dikirin... Ji wan re wezîfeyên nuh nîşan dikir. Senelman, ku biçîwa ciyekî, nasê xwe li dora xwe dicivand û bi wan re suhbet dikir.

(Binêrin! ji kenewêrê çawan benan dirêsin? Berê; qaşilê kenewerê a zirav ditînin û ji wê bene zirav çêdikin û van çend benan li hev dirêsin...benê stûr derdixin û ji van benên stûr jî

çendan bi hev girê didin û bi wan werîsên pir stûr, ên ku digemiyên de dixebitînin, çêdikin...

(Xebata me jî, mîna vî karî ye. Divê em jî, minewerên xweyên ji hev bela bûyî bicivînin û bi wan, ji mîletê xwe yê du milyon re quwetekê çêbikin...

Senelman, di paydosa havînê de mamosteyên dora xwe li ciyekê dicivand, ji wan re qursek ji sê; çar heftan. Ji sedî bêtir mamoste diketin van qursan. Lê di pêşiya pêşîn de, mêldarî hindik bû... pirê mamostan, di quncikên welêt de, zivistanê pê de, ji xebata xwe aciz dibûn, û ji xwe, ji karê xwe ne dilxweş bûn... bi kotekî yanî bê dilxwazî diketin qursan. Heta hinekan ji wan digotin: (eman, ev qurs jî, ji ku, bû bela serê me? Da xwendina mamostan, di hate bîra kê?) gilî û gazinê wisan dikirin.

Senelman, ev tiştên ha giş dizanî bû, lê nedixeyidî. Wî, mîna tuxtorekî, li insanan dinêrî û digot:

-(Hevalên şêrîn! ez zanim ku karê we çiqas giran e... û ez dizanim ku ev karê we yî dijwar, xelkê me teqdîr nake...ez, fam dikim ku jiyîna weya madî jî xerab e... Lê em çi bikin Û Hûn, ji bîr mekin ku em dixwazin mîletê xwe hişyar bikin... û me, nuh dest bi vî karê mezin kirî ye...

Em, pêşdarê Orduya mearifê ne.

Em, bi nezaniya millet re şer dikin. Divê, barêgiran li piştta me be. Di be ku cara pêşîn me teqdîr nekin... emê fedakariyê bikin... ji nav xwe qurbanan bidin... ev tiştê lazim e... na be ku em, xwe jê bi dûr xin... Ez we vedixwînim fedakariyê... Ez, ban wan kesan dikim ku dixwazin xwe feda bikin. Li kêmaniyê menêrin, eşkere dibêjim: mîna di her meslekê de tê dîtin, dinav mamosteyan de jî gelek biyaniyê meslek hene. Evên ha meslekên xwe kêm dibînin... ji ber ku xwe mîna paleyên rojê dizanîn...

Ji kesên wisan re, bi dostî şîret dikim: Bira dev ji mamostetiyê berdin... Ji xwe re li meslekekê din bigerin... bira herin, bibin tucar, di qeleman de bibin katib. Ji ciyê mamostan re, kesên bi can û giyan, kesên bi dil divên... Vaye, li ser hêvî û daxwaza min, zanayê welêt, her yekê, ji we re çand qonfrans hazir kirine. Ji zanebuna wan pardar bibin. Gava hûn vegerin dibistanên xwe, sûxteyên xwe bi evîn (eşq)a ilim aşîna bikin...)

Mamostan, ji bona zenebûnên xwe pêşve bibin, hêj bêtir, dest bi xwendinê dikirin û didan ser rêya rêberên xwe, Senelman... Belê, ji wan her yekê, di zemanekê kin de, quwetekê çandî

(hirsî) der diket, û bi pêncan, bi dehan, bi sedan Senelman pêda dibûn...

Senelman, hişyarbûna **Suomî**, tenê bi xebata mamosteyan ne didît... li ku derê civîneke memûran, tucaran, toxtoran dibihîst, hema xwe digîhande wir... û ji wan re digot:

(Milet... ji bîr me kin!... hûn her yek, ji nav millet derketine... Hûn nuha çi dikin? Hûn, ji birayên xwe yên ne zan direvin? Hûn, ji bo hişyariya xelkê xwe, bilind kirin û pêşve birin, çanda wan; hûn çi dikin ??).

Me'mûrên Murebî

Di sala 1816an de, Finlanda îltihaq Rûsyê bû. Lê bi wî şertî ku ji wan re pêkhatineke bingehî (teşkîlateke esasî) bête dayîn. Ji xwe encumeneke wan a welatî jî hebû. Ji şertan yek jî: ji vê encumena welatî re dayina hinek huquq bû.

çar Aleksandirê yekemîn, di beyannameke xwe de wad û peyman dikir: ku gerek ez û gerek yên bi dû min, emê ji pêkhatina we a welatî re, heta paşîn, riayet bikin...

Carekê bi vekirina encumena welatî **Seymîn** civîneke me'mûran a umûmî çê bû bû. **Senelman** jî di vê civînê de hazir bûbû û têde ji zemanê Îsweçan ve hetanî zemanê Fînlanda, tarîxçeya me'mûrên dewletê çêkiri-bûn û gotibû:

Ehlê Îsweçê, pir xweş, pir bi şên in. Lê digel vê qasê bi xelas bûna welatê me yî wendabûyî, feqîrmayî... pir kêfxweş bûme... Ez xelasbûna welatê me, ji destên Îsweçan, ji desten me'mûrên wan de ketî dibînim, dilxweş dibim. Li Fînlandayê me'mûrên Îsweçan çawa bûn? Evên ha him ji bona Finlandayê, Li Îsweçê bi xwe,

me'mûrên wan gelek merivnin qenc in û delal in. Lê yên li vir ne wisan bûn. Hukumeta Îsweçê jî, mîna hukumetên din, qenc ne difikirî: me'mûrên xwe yên qenc û hêja di hundirê welatê xwe de, di sernîvekan de dihişt... Ji bona der (mîna welatê me) me'mûrên bêkêr dişandin. Mîna ku di nav her milletî de tînin dîtin, di nav malmezînan û dewlemendên Îsweçê de jî, merivên bê şerm, tral, bêkar û bêkêr derdiketin... Ev xortên ji her dibistanê qewîtandî, ji tu wezîfa re ne qebûl kirî, ditu tîcâretan de kar ne dîtî, ji xwe ne dixwest in kar bikin... serweta bavên xwe wenda dikir in... Hingî bavên wan, ji wan re digotin: *Em ne zanîn çî bi vî lawikî bikin? Paşê wan re dixebitîn û ew li Finlandayê dikirin me'mûr.*

Êdî, hûn karin bifikirin: ev xortên ku bi hezaran dihatin welatê me **Fînlandayê**, çî fêde ji wan çêdibû?! Ev me'mûrên ku heta du-sê sinifan, di dibistanê rûşdiyê de xwendî, ya ne xwendî, derewçîn, wextên xwe yên pir, di daîre û wezîfeyên xwe de derbas nedikirin... diçûn meyxane û karxaneyan. Van me'mûran ne dixwestin bixebitin û ji xwe, nezanîbûn bixebitin... Hişê wan ne diçû ser kar... Her çiqas li hemberê wezîfa xwe îhmalkar bûn, ew qas jî li hemberê ehalî nepixandî û xwedbîn bûn... Dereng dihatin ser wezîfê û zû dev jê ber didan.

Kesê ku ji bona karekî biçîwa cem wan, bi saetan ew didan sekinandin. Dergevanê wan ên bêvaj, ji xelkê re bi xeyd digotin: cenabê gerinende meşxul e; encamen heye. Yê ku di agirê bendemayînê de xwe dişewitandin, paşê diçûn huzûra memûran çav-lixew, mûşûjinî, te digot qey dîkê hindê ne... xwediye glî, hêj gliyê xwe nediqedand, me'mûr efendî digot:

(îro karê min heye, sibê were...)

-Lê begê min, ez hêvî dikim, ez ji rêke dûr hatime.

-Eh... me got (sibê)... ma tu fam nakî?

-Ma ne perê min tune: nikarim bêtir bimînim.

-Me ji te re got sibê, haydê derkeve...

Paşê me'mûr efendî derdiket derve, diçû cîkî kêfê, şerabên buha mîna çeman diherikîn... Li dora wî keriyek jin dicivyan. Ji bona jiyîna bi vî awayî jî, pir pere diviya bû, hingê dest bi rişwetê dikirin. Yê ku ev çîrok dibihîstin, di nav xwe de digotin; canim, ev çi ye? vî merivî ji Stokholmê çawa diçûnin vir? ev hal ewê wisan bi mîne? Ehalî dinaliya... digiriya... glî dikirin, dixeyidîn.. bi nefret digotin: Ma ku me'mûrên hukûmetê

wisan dikin, emê çi bikin?! Senelman, peyva xwe bi van pirsan qedand.

-Spas ji xwedê re, nuha halê me'mûran ne mîna berê ye. Hêdî, hêdî me'mûrên me yên Fîn dikevin her derê. Yan ji me'mûrên Îsweçê, yên qenc, ku em wan dibijêrin...

Qîmeta vî zemanî bizanin, li ku derê dibin me'mûr, hema ji roja pêşîn ve, dest bi usûla nuh bikin, awayê tevgêr (Îdare)a kevn berdin... bira ji wê tevgêra pûç nav û nîşan ne mîne. Bira ehalî fam bike ku me'mûr xizmetkarê millet e.. gava karekî ehalî hate cem we, li wan, mîna mêşên ku meriv acizdikin, em nêrin.. heta ku ji destê we tê, karê xelkê hêsanîtir bikin... herkesî bi dilxweşî, bi rûkenî qebûl bikin... wisan bikin ku gava karekî merivekî çê nebe, da nebêje ku wan çênekir... bira bizane ku karê wî, qanûn û nizamê neda çêkirin.

Fam bikin me'mûrno! ji bo terbiya millet, hûn ji mamosteyan ne kêmtir in... Hûn jî dizanin ku mamosteyên bêqanûniyê kî ne? Ew me'mûr bixwe ne, ji ehalî re ne îtaeta qanûnê ew hîn dikin...A... ji bona van tiştan, ez bi navê dewleta Fînlenda ji we hêvîkar im: hûn merivên qanûnê, terbiya îtaeta qanûnê hînî ehalî bikin... di nav ehalî de hisên edalet û semîm bidin çandin)

Ev nutiq, ne nutqa Senelman a pêşîn, ya a paşînbû...gelek nutqên wisan berê û paşê da bû...

Di nav me'mûran de, ev fikrên qenc belav bû bû ehalî jî, li her derê ji wan re bawerî nîşan da. Ji yek-du tovî (neslî) bi şûnda, sinifeke me'mûrên Fîn ên nuh derket: me'mûr bi îrfan û exlaq bilind bûn; ji hemî dinê re bûn nimûne. Nuha xelk bi me'mûran îftixar û ji wan re piresteş dikin...

Qişle-Dibistana Xelkê

Hêj ji zemanê hakimiyeta Îsweçê ve qanûnek teşkîlata bingehî ya Fînan hebû, li gorî vê qanûnê bi navê **Syme** encumeneke wan a welatî, pûl û pereyên wan î xusûsî hebû... Bi kêmanî, ordiyek jî xwedî dikirin. Piştî ketin bin hakimiyeta Rûsan jî, ordiya xwe parastin. Lê di zemanê Îsweçan de, liser van ordiyan gişan me'mûrên Îsweçê hebûn. Miletê Fîn ji bona çand (hirs) a Îsweçan, destik(wasîte)kî bi can bû.

Fînlanda ku bi navê (Suomî) ket bin destê Rûsan, ji bona girtina van cihan, ji bona xwedanê welatê xwe bibin, dest bi xebatê kirin, ewilê destê xwe dirêjî karê biçûk kirin; bere bere şûna mamosteyên dibistana navîn û bilind jî girtin û ji alîkî ve jî, hêdî ji Fînan hakim, tixtor û me'mûr hatin bijartin.

Ordiya Fîn, a biçûk jî dibû ordiyeke welatî. Di zemanê Îsweçan de, pirê neferan Fîn bûn; muameleya zabitan li hemberê neferan, her weke ordiya Îsweçê bû.

Îsweçan miletekî qehreman e; Di zemanê **Rêfermation** de, Gostav-Adlof, û di zemanê

Petroyê Mezin de Qarlê diwanzdim, şan û şerefa ordiya Îsweçê di Awrûpayê de giyandin derencake bilind. Lê wê gavê qudreta leşlerên Îsweçên di destê arîstoqratan de bû... Her çî ji wê sinifê ba li xwe bi çavekî nizm, û li tucar û mineweran bi çavekî bilind mêze dikirin. Efradê millet, yanî herçî nefer bûn, di bin nîzameke giran de bûn.

Zabitan di wezîfê de, ji xêndî talîm, derbasbûn(îstî'rad) û jiyana qîşlê pêvê bendewar û têkilî tiştêkî din ne dibûn; gava ji nav wêzîfê derdiketin şerab vedixwarin, bi kaxetan dileyistin û dans dikir in. Pirên wan kêr xwendî bûn; ava dibistana xwe diqedandin, yekcar dev ji xwendinê berdidan, Mefkûreyên wan ên welatî û civakî tune bûn. Tenê dizanî bûn bi nepix şûrên xwe bişeqşiqînin... Ji vê pêve ji pereyên xwe xere dikirin. Tim bi onîformeyên şîk digeriyan; di hêwan (salon) an de, bi meharetî dans dikirin. Hinek jî bi nexweşiyên, vexwarina şerabê û lîska kaxetan keti bûn...gelek zulm li neferan dikirin; jiwan re digot in; Gayên qîşlê.. û bi wî çavî li wan dinêrîn....

Senelman û xortên Fîn ên zana, heta karî bûn, bala xwe dan ordiyê... mafir gelek bendewarê talîm û terbiya neferan bûn. Xortên ku Lîse û Unîversîte diqedandin jî diketin dibistana

leşkeriyê û dibûn malê ordiyê. Mudeta leşkeriya wan; heft-heşt, heta deh sal bû. Di nav vî zemanî de jî, dev ji xwendin û nivîsandinê ber ne didan.

Ji wan xortan re Senelman bû bû dîlbend (tercuman)ekî dengîn; him di civînan de, him di nivîsarên xwe de, tim ev fikrên ha derpêş dikir: Di dîtîne de, kîjan milletê bajarî (medenî) be jî, hêj ne gihiştîye derencake wisan ku jîna xwe di nava li hev hatin (sulh) û bê dengî (sikûnet)ê de derbas bike. Kîn, xerez û wehşeta ku ji ber jiyîna kevnare mane, mîna pêlên ku di deryayê de diajo ser cihê nizm, di nav însan de çêdibe. Însan, ji bona xwebiparêzin komên mîna dîwaran çêdikin... bi vê nevê, xwîn mîna lehiyê diherike.

Ordiya ku sînga xwe dike kozik û sîpera welatê xwe ew pir hêja ye. Ordîyên ku berên xwe didin sînoran û diçin; li dû xwe Selametî û serbestiya millet pêk dihêlin. Senelman, ji bona ordiyê wisan digot:

Ordû; mîna terîqeta rehbanên fedakar e. Em, ne leşker in. Em kêrhatina bedenên bican- û ji bo parastina welat hatine afirandin- nikarin rind bizanin... Her hebek sêlik (qûm) a di van bedenên de, bi cîh dibe insanekî bi can e. Heke biqewime, her yek ji van hebê sêlikê, ji bo

serbestî û selametiya me, xwe didin kuştin.... Senelman ev tiştên ha jî li ser dikir: (Li kûçakê, yan li çapxanekê, yan jî li dukanekê, gava ez zabitekî dibînim, bi dilê xwe dixwazim selavê lê bikim û ji wî re bêjim (Brayê min î şêrîn! we ji bona selamet û serbestiya me, ev barê gran hilgirtiye; Xwedê alîkarê we be)

Carekê bifikirin, leşkerên qışlê, her yek ji wan perçak elmast e... Ji van canên hêja, her sal, bi hezaran li cihekî dicivin... Têne xebitandin... li vir li wir têne gerandin... Gelek ji van perçê elmastan, yan çixizkirî, yan ji şikestî vedigirin cihê xwe.

Ev zabitên ku şagirtên Senelman-ên-manewî-bûn wisan digotin: Ordûya me ya nuh, canê we jî nuh e. Divê xizmeta leşkertiya wan jî nuh be. Nefer, ne gaye, ku li qışlê bê xwedî kirin... ew, birayê min î bi xwendinê ji min kêmtir, ji min biçûktir e. (Diya-welat), ew ji bona hînkirin û terbiyekirinê şandiyê qışlê.. Gava nefer azad bibin (Diya-welat) ewê ji zabitên pirs bike:

-We, kî hazîr kir û çawa? Ew xortên xam, bi hezaran, min da ber destê we, we ew çawa xwedî kirin?! Zabit, ne tenê birayê nefer e, û ne tenê kekê wî ye. Zabit; mamostayê nefer e... terbiya nefer, ji wî tê xwest in... ew, murebiyê

nefer e. Zabit, ji çend aliyan li hemberê nefer mesûl e. Bedena neferan emanetê destê zabitan e. Zabit; ji aliyê siheta wan... Ji bona vekirina heşê wan... Jibona pêşveçûna fikra wan mesûl e. Ji destê zabitre, dilê nefer hatiye dayîn, ku di wan de seciyê qewî çê bike... Ji wan re paqijiya wîjdan, edebên meaşeretê bidin... telqîna welatparêziyê bikin... Zabitên Fîn ên xort, ji wan wezîfan ne ditirsiyan û digotin:

-Her gav, û her gav... Yanî ne tenê di zemanê şer de, di her wextê de em dikarin ji welêt re bi kêr bîn. Em, di nav qışlê de jî bi kêrî welatê xwe tîn. Her temasek bi nefer re, kêrbûnek têde heye. Heta nuha di nav Fînlenda de pirsê qışlê, di nav xelkê de, bi şermisarî hati bû naskirin... Ji berê de, li cîhekî ne li rê çêbiba; wisan dihate gotin:

-Efendino! ma qey hûn di qışlê de ne ?.

-Bîhna çîşlê ji vir tê...

-Vî bêçarî, qışlê ew xerab kiriye.

Zabitên Fîn ên xort, li hemberê van gotinên şermamîz gotin: Qışla vî zemanê nuh, divê bi awakî din bibe û ewê bibe... emê qışlê bikin dibistana xelkê... Heta emê, wê bikin unîvêrsîta xelkê... da ku her neferek, rojên ku di qışlê de

derbas kiriye, di jiyîna xwe a heta pêşîn de bi evîn, spas yad bike û bîne bîra xwe. Emê, qîşlê bikin rengê wisan ku xelk, êdî bêje:

-Xwedê kir, ku jiyîna qîşlê ew îslah kir...

-Wî, ev rutbe, ji qîşlê stend. Di leşkeriya xwe de bi namûs, jêhatî, xebatkar û bi nezahet bû...

Armanca leşkeriyê wisan hate nas kirin... Ji bo vê yekê zabitên Fîn ên xort, ji bo bigihêjin hêviya xwe, li reyên nêzîk û awayên qenc geriyan.

Ji îro pêve zabitên, li hemberê neferên xwe, awayê rêveçûna xwe guherandin, mîna berê, bi çavê kêmasî li wan mêze ne kirin.

Di zemanê Îsweçan de, qîşle tije gemar bû, nedihate rûniştin. Hewa wê, tim genî bû... cilên neferan ne baş bûn... Ji ber xwarinên neqenc pire wan birçî diman û nexweş diketin... Ji ber ku serek û zabitên wan, heqê wan dixwazin. Li neferan qenc mêze ne dikirin. Di qîşlê de kîjan kufrê ne baş bû, bû adet.

Nuha her tişt, ji kokê hate guherandin. Qîşlê, paqij bûn... dîwarên wan hatine spî kirin. Bi vekirina pencereyan, hewa hate nuhkirin... di çimenan û qafikan de, çîçek hate çandin. Li pencerê qîşlan de perde bi darve bûn. Kî biha,

gava diket hundirê qışlê, pêlavê xwe li ber derî paqij dikirin. Nefer bi xwesta, ne xwesta, diviya bû, di serşoka qışlê de, her roj xwe bişo. Nefer her wekî bi laşên xwe hatin paqij kirin, bi canên xwe bi exlaqên xwe jî paqij bûn.

Di zemanê serdestiya Îsweçan de ev pirsên ha bûn metelok

-Mîna Îsweçan serxweş..

-Nola neferê Îsweçan çir (kufir) dike...

Di zemanê Îsweçan de nefer bi tevayî serxweş bûn. Tu çîr ne diman ku ne dikirin. Neferan çîrî hev dikirin. Paşan jî, ji hev re gotinên pîs digotin. Gava ji hev hez dikirin, gava hev re şer dikirin pêda û bê perwa ji dê, bav û xwehên hev re... Ji Îsa ji roj û ezmanan re, çîrên giran, dibarandin.

Zabitên Fîn ên xort; sabûn xistên qışlê... sibê, êvarê piştî xwarinê, destên leşkeran bi wan dan şûştin.., peşgîrê paqij dane wan.. Ji ber leşkerî re firçake diranan dan û ew hînî diran paqijkirinê kirin... piştî paqijkirina diranan, paqijkirina zman jî hînî wan kirin. Zabitan qet çîr ne dikirin... li hemberê leşkeran sert bûn... bê çîr û xeberan inzibatek rind di nav wan de çêdikirin.

Berê, ne tenê leşker û zabitan, her kesî çîrkin hunerek dizan bûn... di qîşlê de çîrkin, çêşîdekî mêranî û qehremaniyê bû. Zabitên Fîn ên xort, qîşlê bi awakî din kirin û gotin:

-Qîşle, kûreya malbata me ye... Ji bona papas: dêr, ji bona mamostê: dibistan çîye û ji bona me jî qîşle ew e.

Di vir de, ji civata jinan bêtir, divê em terbiye û nezaketa xwe biparêzin. Zabitan bi dest û bi zman ev tişt ji leşkeran re îspat dikirin:

-Qîşle, mekin meyxana serxweşan û kufirxane... Tû mekin erdê... Zemînê wê gemarî mekin... Bi çîran hewa qîşlê berbad mekin... Zmanê xwe paqij bigirin... Guhê hevalên xwe zingarî mekin...çîrên pîs û kirêt, ji reyandina sehan xerabtir e. çîr, nîşanên nezaniyê ye. Heke hûn dixwazin mêraniya xwe nîşan bikin çareyên mêrxasiyê pêda bikin...

-Bi sporê mijûl bibin... avjenî, bi navê lîstin û xwe çenkirinê hîn bibin. Di civatan de peyvê nazik bibêjin... Kitêbê bê fêde mexwînin.... herçî hûn dixwînin, dinivîsin û dibihîzin ji bîr mekin....

Ji wan pêve, piştî standina tezkerê, wacibatên leşkerî çawan dibe û çawan dikarin ji

welatê xwe re xebatê bikin, ji wan re di dan zanîn û ji wan re digotin:

Ev cihê ku hûn ji wê derê hatine, merivê wê mîna xiltan dikevin bin qulikê axê; wan jiyîneke însanî ne dîtine, ne xwendine... ne bihîstine... Hûn jî mîna xiltan, ji wê derê hatin. Heke hûn jî, mîna xiltan herin, di nav xiltan de, di wan qulikan de bimînin, şerm e. Hûn, mîna nubeşirên jiyîna nuh vegevin wir. Ew canên însan ku di wan qulikên teng û tarî de di mînin, hûn hişyar bikin. Li wir ordiyê nuh pêk bînin..., da ku ew ordû, bibe ordiya lihevhetin, bê dengî û bajarî (medeniyet) ê.

Di ordiyan de hinek tabûr hene ku bi qehremaniya xwe nav û deng dane... ew. Ji xwe re, navê tabûra mirinê didin... her kes jî bi vî navî, bi vî nevê, ban wan dikin. Ewên ha, heke biqewime, hetanî neferek bimîne jî ji mirinê rûyên xwe ba nadin. Evên ha, qehreman in.

Ji bona pêşveçûna welat: xebat... qandî mirina di ber welat de, bi rûmet e...

-Hûn zevîyan çawan diajon? Hûn genimê xwe çawan diçînin û diçînin!

-Hûn çawan ji şîrê heywanê xwe, ji êzingê çiyayê xwe fêde dikin?

-Mêrên we çawan bi jinên xwe re derbas dikin?

-Dê û bav, zarokên xwe, çawan mezin dikin?

Nuha werin, ji we re van tiştan, di nav milletên pêşdeçûyî, çawan çêdibe, em bidin fam kirin. çima her kes ji qumaşê Ingilîz, ji camên çekoslovakya, ji qonserwê masiyên Felemengê, ji mihînen Îrlandayê, ji şeraba Frensayê, ji nîv hişkê Danîmarqê, ji dantêlê Brûksêl, ji kurkên rûs, ji karton û kîbrîtên Îsweçan hez dikin???

-çima ku ev tişt li nav wan bi awakî pir baş çêdibin. Hûn jî xeyret bikin, tiştên wisan di nav welatê me de çêbikin...

-Kî ewê van çêbike? Kî ewê çavê bav û birayên wî gundê we veke? Kî ewê xwe bigihîne nav cihê çirav û tenha.

Zabitên murebî û murşîd, ji leşkerên xwe ve pirs dikirin, û cewaba wan pirsan, dîsa wan bi xwe didan:

-Hûn!... Berî her kesî, hûnê çêbikin... wê gavê kufletên we, ji mayîna we ya qîşlê tu tiştî xisar nakin....bêtir ewê kar bikin, Ew tiştên we ji wan stendine. Hûnê bi pirtir li wan vegeînin. Hûn mîna tişteki xam hatin qîşlê... nuha mîna

malekî çêkirî û nola însanên agirî, hûnê vegerin gundê xwe.

Ew Fînlanda ku, ji her bexşên tebîet bê par bû di nav wê de, zabitên Fîn ên xort, dibûn dermanekî çandî... însanên bi heş, bi qiwet, bi xwîn ji fabrîqên xwe derdixistin...

Leşkeran, ji hevalên xwe yê mezî re, hürmet û hezkirin didan xuya kirin. Di nav wezîfeyên leşkerî de, dilê wan ne dişikandin... Halên hevalên xwe ên sist û natewan teftiş dikirin... Leşkeran, gava ji leşkertiye der diketin, ji zabitên xwe re, reşbelek dişandin, jiyîna leşkertiye bi pesn û dilxweşî yad dikirin û êdî li jiyîne bi çavekî din dinêrîn... Ji bona xêz û rêzên jiyîna welatê xwe, ji zabitên xwe pîlan û talîmat dixwestin. Zabitên wan jî, ji wan re kitêb, kovar û rojname dişandin...

Di nav welat de pêk hatineke sihî û çandî çêdibû.

Qışlê, ji bo pêşveçûna millet ne maniek bû; malir, cihekî îrşadê bû. Heta gundiya, ji zarokên xwe yê serhişk re digotin; Bira carekê wexta leşkeriya te bê, hingî qışle kare te bîne ser rê.

Belî, qışlê ew dianî ser rê; ji heqê merivê wisan bê kêr tenê qışle derdiket. Kal û pîrên wan

jî bi ser da; Erê...erê.., berê çavê me kor bû: me jiyîneke ne çê derbas kiriye. Spas ji Xwedê re, xortên nuha; awayî jiyîna qenc hîn bûn...

Bi vî awayî, qîşle, bifikir û bi exlaq bilind bû. Her wekî hevîrtirşê baş ku hevîr bilind dike...

FOTBAL

Ji piştî rûnişta Napolyon li ser textê Frensa ve, li Ewripayê ceng ne sekinê bû. Napolyon hema bi Ewrûpayê giş re ceng dikir; berê gişan dixwest Îngilîzan bişikîne. Îngilîz jî dixwestin wî ji textê wî daxînin. Napolyon Ûris jî bi cengê dida tirsandin.

Ûris, ji ber vê tirsê, di sala 1808 an de, dev ji şerê xwe û Îsweçê berda... ew şerê mezin û bi navê deng, di nav Frensiz û Ûris de çêbû. Napolyon quweta bîst miletî civand û ajot ser Ûris; heta Mosquwayê çû.. Lê li vir şikest û di sînga Ûris de serê wî peçiqî... bê tab û tewan vejeriya Fransayê. Ji bo vejerandina nav û dengê berê, xebitî... lê vekar Îngilîz, hemû Ewrûpa ji xwe re kirin hevalbend û ajotin ser Napolyon, Napolyon dîl ket... û nefiyê **Saint Hêlêne** ê bû.

Ewrûpayên ku ji şerê Napolyon bêtab û bêzar mabûn, ji vê serencama Napolyon gelek dilxweş bûbûn û ji xurtbûn û serdestiya Îngîlîzan piresteşkar mabûn. Wan jî dixwestin Îngîlîzan

texlît bikin. Êdî her karê Îngilîzan bûbû adet û moda.

Zaroyên biçûk, carna adetên ne qenc, ji mezinan digirin; mîna vexwarina cixarê û araqê û bi dengê bilind peyivîn....

Miletê ku bi îlm û îrfan kêr mabûn, ji Îngilîzan hinek adetan kirêt girtin.

Merivên Îral û wextê wan baş, zengîn, mîna Îngilîzan, ji bona cirêda hespan pere ên pir xerc kirin... mîna Îngilîzan soda û wiskî vexwarin... mîna wan serê xwe kurkirin û şehkirin.

Xortan, ji Îngilîzan adeta futbolê girtin... Ew xortên ku hêj xwendina xwe ne qedandi bûn, ji lîska futbolê re piyestê kirin... û futbol jî kirin mîna îlm û sen'etkî... Ew nivîsevanên ku serê wan vala, ku tenê dikarin xelkê koçeyan bînin heyecanê, di rojnameyên xwe de, ji bo futbolê bendek vekirin û têde behsa rindbûna çîpên stûr, mîna çîpên gamêşan kirin.

Di zemanê **Senelman** de, li Finlanda jî ev hewes çêbûbû. Hingî, di xortên Fîn de fikrên durust pêda ne dibûn, û hêj bi fikrên durust re bendewar ne dibûn. piştî ku Finlanda, xwe da ser Rûsyayê, di nav xortên Fîn de, hisên heyf-stendî ji Îsweçan, kêr bûbû. Xortê Finlanda

ên serî vala û tiral xwe dabûn futbolê, mîna nexweşiyêke zirav, di nav xortên bajaran de, digeriya... heta xwe avêtibû nav gundên mezin jî... Civat û bange (nadî) yê futbolê, mîna pizikên canekî nexweş... mîna pêşiyê çiravan pir bûbûn, çîpên -mîna çîpên gamêşan- stûr şayanê sitayişan bûn.

Senelman û hevalên wî ne dixwestin li şûna serê mezin çîpên stûr cî bigirin... wan nedixwestin ku quweta serî bikeve lingan û serî vala bimîne. Her çi ku pêşveçûn û bilindbûna Finlandayê dixwestin digotin:

Ji çîp û zendên mîna qayîşê sert, çi, derdi-keve û ji bona welat çi xebatê karin bikin?.

Senelman di anî bîra wan, ku di zemanekî, li Îspanyayê jî hinekan, bi xwendina romanên, Şiwalî (hesp-siwar) texlît dikirin. Her wekî di kitêba **Donkîşot** de ev mesxeretî hatiye xuyakirin. Senelman û hevalê wî digotin: Ew serseriyên ku xwe didin xwendina romanên vala, divê em wan ji bîr nekin û bi wan re cengê bikin.

Nivîsevanê kitêba **Donkîşot Sevante**, ji xwendevanê xwe re, wisan gotiye:

(Xwendina romanên ser-guzeştî nîşana pûçbûna mejî ye..)

Di wî zemanî de, Îspanyolan, di welatê xwe de, bîra pêşve birin û bilind kirina ilim, îrfan û iqtîsadê... ne dibirin û li tu çareyan ne digiriyan û ne di pirsîn. çima ku wan dil ne dikirin, ku di vêrê de bi hêş û bi vîn bixebitin. Hinek meriv hebûn ku bi rojan, bi mehan, heta bi salan romanên serguzeştî dixwendin. Bi vê xwendinê digotin qey tişteki dikin. Di welat paleyên çand (kultur)ê tunebûn. Heşê millet radiza, nezanî û kêmanî pir dibû... Digel vê qasê, rebenî û xizanî zêde dibû...Quweta dewletê kêm diket. Exlaq, fikir, îqtîsad ber bi îflasê diçû... Ewê ku tişteki fam dikirin jî, xwe dabûn xwendina romanê serguzeştan.., mest ketibûn.

Senelman digot; welatê me hêj qedrê nivîsevanê dahî nizane. Divê, di nav me de jî yekî mîna **Servant** derkeve û kîjan jiyîna bêkêr be, bi qelema xwe xurt ber pêş bike... Yekî mîna **Swift** derkeve û behsa ruhê însanên cûcê, behsa wadên stewr bike.

Senelman û hevalê wî damane û gotine: (Di nav me de dahîyekî mîna **Servante** nîne. Em nikarin bibin nivîsevanekî weke **Swift** lê heta ku heşê me û quweta me diçe ser, em dikarin wan tiştên ku wan bîr birine, di nav xwe de çêkin.. Mîkrobên webayê, qolêrayê çima bi çav nayîn dîtin û teva vê biçûkbûna xwe, ev mîqrob,

welatekî xerab dike; miqrobên manewî jî hene ku me seletî sercivat û miletan dibin; ew ji mîqrobê webayê hêj xerabtirin....

Ji ber ku Fînlanda welatekî çîrav bû hêlîna ta û janên zirav bû, Xelk, ji ber tayê gelekî diperpitîn û ji ber jana zirav jî qet debar ne dikirin. Di zemanê Senelman de, li hemberê van ne xweşiyên ha cengeke mezin çêbûbû. Senelman digot: ev ne bese. Xêndî van nexweşiyên di nav me de nexweşiya mejî, nexweşiya vîn û rûhî, xort giş kirine nav pencên xwe. Piştî deh, panzdeh salê din, bi navê xortaniyê, tiştêk namîne.

Rojekê şahîneteke futbolê çêbû bangeyeke mezin, muhrîcana sersala xwe ya dehan çê dikir. Ji bo vê muhrîcanê, musabeqeyek mezin û welatî çêkirin. Gotar hatin xwendin. Di vê muhrîcanê de, her yekê ku têkiya wî bi sîporê re hebû, hate dîtîn. Senelman jî, teva hevalên xwe; li wir hazir bûn. Ji xwe, ew bi xwe serekê civateke sîprê fexrî bû. Senelman jî gotarek xwend:

- Kêfa min xweş dibe, ku dibînim xortê me ên Fîn jî, bi sîporê mijûl dibin. Talîma beden bi awakî maqûl be, pir hêja ye. Ew Yûnanê kevn ku felsefe pir pêş ve birine ne bi awakî rasthatî, cîmnastîk û her çeşîd pehlewaniyê gihandine

derenceke bilind... Talîma beden; quwet û sivikahiya laş pirtir, qed û qameta meriv rasttir û xweşiktir dike. Ew bajariyên ku jiyîna xwe, di avahiyên genî derbas dikin, bedena xwe, xerab dikin... edeleyên xwe sist, xwîna xwe jarrayî dikin û ew bi xwe reben dibin. Zaroyên wan jî, di dibistanê wan de, li şona xwendina nuhawa, li ser awayên xwendina kevn diçin; bi hezaran navê tewşo mewşo û qanûnên bêkir û bê can serê xwe tije dikirin.

Li Almanyê, pirê şagirtê dibistanan, berçavkan didin ber çavên xwe. Ji ber ku çavên wan xerab bûne.

Merivên pişt-qop, hestiyê wan xwar, çîp û zendê wan zirav, rûyê wan ji nûra rojê bê par, mîna giyayê hişk, rûyê wan çilmisî... Ji gundan bêtir, li bajaran pêda dibin. Meriv dil dike, ku wan derxin guheran. Wan li nav giyê bi gerînin û hewa paqij bi wan bide standin.

Yûnanên berî jî wisan dikirin. Soqrat, Fidias, Periklis û ên ku di babliska wan de rabûne, ji bo prensîpa jiyînê ev bingeh danîn.

-Di tu tiştî de îfratî ne lazim e. Divê meriv ne yek çav û ne yek cîhet be. Di her tiştî de îtîdal divê..., Divê her tişt di zeman û di cihê xwe de bê çêkirin.

Xwedyê kitêba **Gulliver** Swîft, tenazê xwe, bi wan kesan kiriye ku ew bi xwe cûce ne, mîna beqan, xwe dinepixinin, dinepixinin.. dixwazin mezin bibin.

Swîft, ji van pêve henekê xwe bi merivên qelew, sermezin, hustu zirav û yên anormal dike û dibêje: jiyana wan mîna canê wan kirêt e.

-Ez û dostên xwe, em naxwazin û qebûl nakin, ku Finlanda me jî bibe mîna welatê yacûc û macûcan... Em, însanên anormal (ne te bî-î) naxwazin. Lê me navê, ku fînên me serî-vala û ling-gamêş bin... Ew kesên ku ling- gamêş û sermîh in, nabine hevalên îdêal (mefkure)a me.

-Hûn pêşveçûna futbolê di Fînlandayê, dibinin û dilxweş dibin Taqimê futbolê we ya bi navê **çîpên xurt** bi Taqimên Îsweçan, Norweçan, Danîmarkan re, musabeqe çêkiriye... heta çûne Mecaristanê jî... ew qels kirine. Ji ber vê yekê bêpayan dilê we xweş dibe. Lê yê min nabe.

-Ez divê û hêvî dikim, ku li welatê me yî delal civatê wisan çê bibin.

Fikrên xurt.. Karên bilind.. (Xebatên hêja.. Gamêşên bi şîr.. Hêkên qenc.. Toxumê hêja... wijdanê paqij.. Fikrên nû..H-d...

-Ez dixwazim, ku hûn xortê Fîn-ne Mecaratenê, Fransizan, Îngilîzan jî qels bikin, lê ne bi çîpên stûr û xurt, bi ilim û sene'tên nefîs, bi tîcaretê, wan qels bikin.

-Hûn, di van mucadeleyên xwe de, tenê bi dû qiweta çîp û zendan bikevin, hûn pir pêşve naçin. Seriyekî mezin jî, ji we re gerek e. Ji serê berana hişktir, tune. Dilê min na xwaze, ku serê we mîna serê berana be. Li resmê Soqrat û Herkules ên binav û deng bigerin. Pêda bikin, û wan her diwan bidin ber hev, serê Soqrat, serê Feylesofan e, êniyekê wî bilind... ev cihê mejî ye... tu dibêje qey, mejî di hundirê serê wî de dixwaze biderkeve, ser û êniya Soqrat, di vê biçimêde ye. Carekê bala xwe bidin heykelê Herkulês jî... Hûnê li ber saxlamiyê eqlê vî pehlewanî, ji efsaneyê Yûnaniyan ecêbmayê bimînin. Bejn û bala wî mîna dîregekî da çikandî ye... milê wî biçûk... êniya wî nizm e. Ev giş, quweta bedena wî nişan dike. Lê ev qehreman kêr heş e; ne qehremanê fikir û manewîyatê ye.

Ez nabêjim ku serê Soqrat, an Herkulês ji xwe re bibijêrin, na.... dibêjim, ku Gava hûn dixwazin bibin xwedyê lingê gamêşan, serê Soqrat jî, ji bîr mekin. Ne bin xwedyê serê hişk... mîna keviran. Vî qaîdeyî ji bîr mekin:

Her tişt, divê di zemanê xwe de bê çêkirin, Gava zemanê kêfê hat, kêf bikin. Ji welatê me re, ne tenê lîska futbolê, lîskên îqtisadî, civakî, fikrî îctimaî jî lazim in. Ji milletê ku biçand û zanîne kêman mane, adetên xerab, megirin. Ew ên ku diçin Fransayê, kafê şantanan hîn nebin, yê ku diçin Almanyê ne çin bîra xana, yê ku diçin Îngilistanê jî bira lîska futbolê tenê..., hîn nebin.

Mîna xortê Alman bi sedan civatê, (yekbûna fezîletê) çêbikin. Bira ev jî, ji we re dustûr be: Ganê sax, di bedena sax de ye.

Ey xortên Fîn! wezîfa we ne bilindkirin û firandina futbolê ye. Divê hûn, şerefa milletê Fîn bilind bikin û bi hewa bixin. Ji bo pêşveçûn û bilindbûna welatê me yê delal, cehd û xebatê bikin.....

Dê û Bav û Zarok

Ji xort û tovê nuh hatî re dayina terbiya qenc... ji bo hişyariya Fînlandayê, Senelman û hevalên xwe hêviya xwe bi vê mes'elê ve girêdan, xortanîli ber çavê Senelman çîrokeke pir şêrîn bû, û nuqta dilê wî yê hesas bû. Senelman, carna xort li ber çavê wan tekdîr dikirin, lê gava ku merivê navser bi neqencî, behsa xorta dikirin, Senelman xort mudafe'e dikirin, û digot: Kêmanî ne ji xorta ye, ji we ye... Xort, çawa hatine terbiye kirin, wisan radibin. Terbiya ku hûn didin xortan çiye? Hêç! ...

Dê, bi şûştina kincan, feraxan, bi rêjkirina malan û bi çêkirina xwarinê mijûl dibin. Bav jî bim'emûriyet, ticaret, sen'et û paletiyê... Bi şev hatanî dereng li qehwe û çayxana, bi lîskan wexta xwe derbas dikin. Lê bi zarokên xwe re, qet mijûl nabin, çima ku ji bo vî tiştî wexta wan tune. Paşê mujûlîya bi zariwan ve, meriv diwestîne. Bi zarokên xwe re napeyivin... bi jîna wan re bendewar nabin..., di wextên xwe ên serbest de, bi wan şa dibin û paşê jî dibêjin :

-De xwe bi de alîkî, û ji xwe re bilîze, yanî, here ji serê min bi qaşê... tu çî dike, bike, tenê min ne rehet meke...

Bi vî awayî, heş, mejî, canê zarokan, mîna zeviyên ne ajotî, bejî, dimînin; tiştêk di wan de, nayê çandin.

Carna meriv, ji wan re, qala çêyî, rastî û hezkirinê bike jî, mîna kevirê hişk, ji wan re, ev peyiv biyanî tên.

Dê û bav, bi canê zarokên xwe re bendewar nabin. Heke bi bin jî, nizanin û nikarin. Gotinê wan ên, pûç, ji ruh û canê wan ê hesas re tu fêdê nakin.

Heke meriv rastiye bibêje, bi vî awayî, heke dê û bav, xal û xaltîk di nav malê de hebin jî, ew zarok tim sêwî dimîne, û sêwî mezin dibe.

Di nav hinek mal de, dibe ku hinek zaro baş tên xwedî kirin; cilên baş li wan tê kirin, û terbiya bedena wan jî tê mêze kirin. Lê terbiya ruhê wan ihmal dibe. Gava zarokên wisan, ne qene, derdikevin, divê meriv ecêb-mayî ne mîne. Ev zarokên ha, bi vî rengî, bikevin nava jiyînê, çî dikarin bikin?

Hûn, dê û bavê zarok in! carekê, bi wijdan, bibêjin; Ev maîşet û ew tiştên ku dê û bavên

wan,ji wan re dibêjin: mekin... û dê û bav bi xwedikin, nakeve serê zarokan.

Paşê di wan de ev qenaet çê dibe:

Dê û bav, bi awakî dibêjin, bi awakî din dimeşin. Ji ber vê yekê, îtimada wan, bi gotinên dê û bavê wan namînin. Êdin, guhê xwe nadin gotinên: (Vî karî bike, yan vî karî me ke).

Ji alîkî din, dê û bav gazina dikin, ku zarokên wan hêj teva biçûkayiya xwe, serhişkiya dikin, û gotina dê û bavê xwe dişkênînin. Ew, bi xwe nizanin, ku ew bi xwe, dibin sebebê vî tiştî. Hûn bawer mekin, ku bi lêxistin, bi tekdîr û tehqîran zarok çê dibin, na... Lê hemberê zarokên xwe, wisan hereket bikin, ku ew bi xwe, meziyetê we bibînin û ji we hez bikin.

Hinek dê û bav, li qiyafetê xwe, li paqijiya dest û lingê xwe mêze nakin..., di peyv û galgalê xwe de, guh nadin nezaket û nezahetê. Hinek jî ji zarokên xwe re dibêjin: Hûn dibînin ku bavê we çawa ye, ka binêrin bê diya we çi jine?! 15-20 salan, zarok di nav vê çiravê de tîn hiştin, paşê jî merivên nav sale, dibêjin, ku: çima zarokên me bêbasik dimînin, ber bi ezmana nafirin? Ez, ji dê û bavê wisan dipirsim:

-Gava we xwest ku hûn zarokên xwe terbiye bikin, ji bona bilindbûna wan, we basikên eyloyan dan wan, yan we basikê wan peritandin? Gava ku zarokên wan mezin dibin, dê û bavê wan ji bo pêşî (îstiqbal)a wan jî xeyalan li ser hev datînin; dixwazin ku kurên xwe bikin muhendis, m'emûr, tucar, tuxtor, awiqat, û ya: xwediyê sen'etekî baş. Ji keçên xwe re jî, li mêrekî zengîn digerin. Ji bona zaroyên xwe tenê fikra rfah û bextiyariyê dikin. Ê bi vî awayî dibêjin ku qey wacibê dê û bavîtî qediya. Ji bo vê yekê **Le Tolstoy** ev gotinên hanê ên qenc kirine;

-Ji bê rêzana jiyînê yek jê ev e ku, her kes di jiyîna xwe de, tenê dixwaze bigihêje refahê. Lê refaha jiyînê û kêrbûna xebata bi dest, û bi saya xebata xwe, rêzana jiyîna xwe nayine bîra xwe.

Her kes dixwaze, ji jiyînê parekê bistîne û naxwaze tiştekî bide wê. Gelek meriv bi xwed-kam î, bi xesb û tufeylît î, dikevin jiyîna civatan. Hikmeta jiyînê, di vê tufeylîtiyê de dibînin. Hikmeta jiyana wisan, bi salan ve, di nav mûhîtê malê de, bi zarokan digre. Kî dibe sebeb? Dê û bav!

Ew zarokên ku vê telqînê distînin, gava mezin dibin, xwedbîn, çavbirçî, şehwet, perest,

tiral dibin. Li ser dawiyê ev xortên hanê, bi hezkirin, girêdayî namînin. Bê qeyd dimînin. Di wan de hezkirina welat, millet, fikrên merivanî û malbatî, hurmeta xebatên qenc pêda nabe. Dê û bavê xwe jî bi hezkirineke rast hez nakin. -Hûn çi tov bi kin hûnê wî biçinin.

Hûn çi bibirêjin, hûnê wî bixwin...

Heke hûn ruhê xortaniyê mîna zeviya ne çandî, bihêlin, ewê tê de histirî û kelem şîn bibin.

-Dê û bavê ku heş dilê zarokên xwe bê çandin dihêlin, ne tu wijdane. Heta ez kanim bibêjim, ku ihmalek wisan bê exlaqî ye, cinayet e. Terbiyastandin û ne tenê bi destê dê û bavan e. Digel vê qasê bendewariya civat û dewlete jî-bi germî-divê.

- Heta hûn dixwazin qanûnê bingeşê qenc çê bikin, heta hûn dixwazin di bijartinê de selahiyetê bi dest ehalê berdin, heta hûn dixwazin, bawer bi pîrensîpê komonîzîm û sosiyalîzîm bikin... heke zarokên we, mîna dil dixwaze, terbiyê negirin, bihêçî bikevin nava jiyînê jiyîna civakî û parlamanto, giş bê ronî û bi zingar dimînin.

Me'mûrê ku ji nav vî tov, derkevin ihmalkar,
wezîrê wan canbaz dibin, meb'ûsê wan jî didin
pê fêda xwe û li dû wê baz didin.